

Arkeologisk utredning etapp 2

Sökschaktsgrävning och kartering

– I samband med ny sträckning av väg 604 mellan
Anderstorp och Hyltan

*Anderstorp socken i Gislaveds kommun och Gnosjö
socken i Gnosjö kommun
Jönköpings län*

Arkeologisk utredning etapp 2

Sökschaktsgrävning och kartering

– I samband med ny sträckning av väg 604 mellan
Anderstorp och Hyltan

*Anderstorp socken i Gislaveds kommun och Gnosjö
socken i Gnosjö kommun
Jönköpings län*

Rapport, foto och renritningar: Fredrik Engman

Digital kartbearbetning: Fredrik Engman

Grafisk design: Åsa Björck

Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson och Marita Tidblom

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00.
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

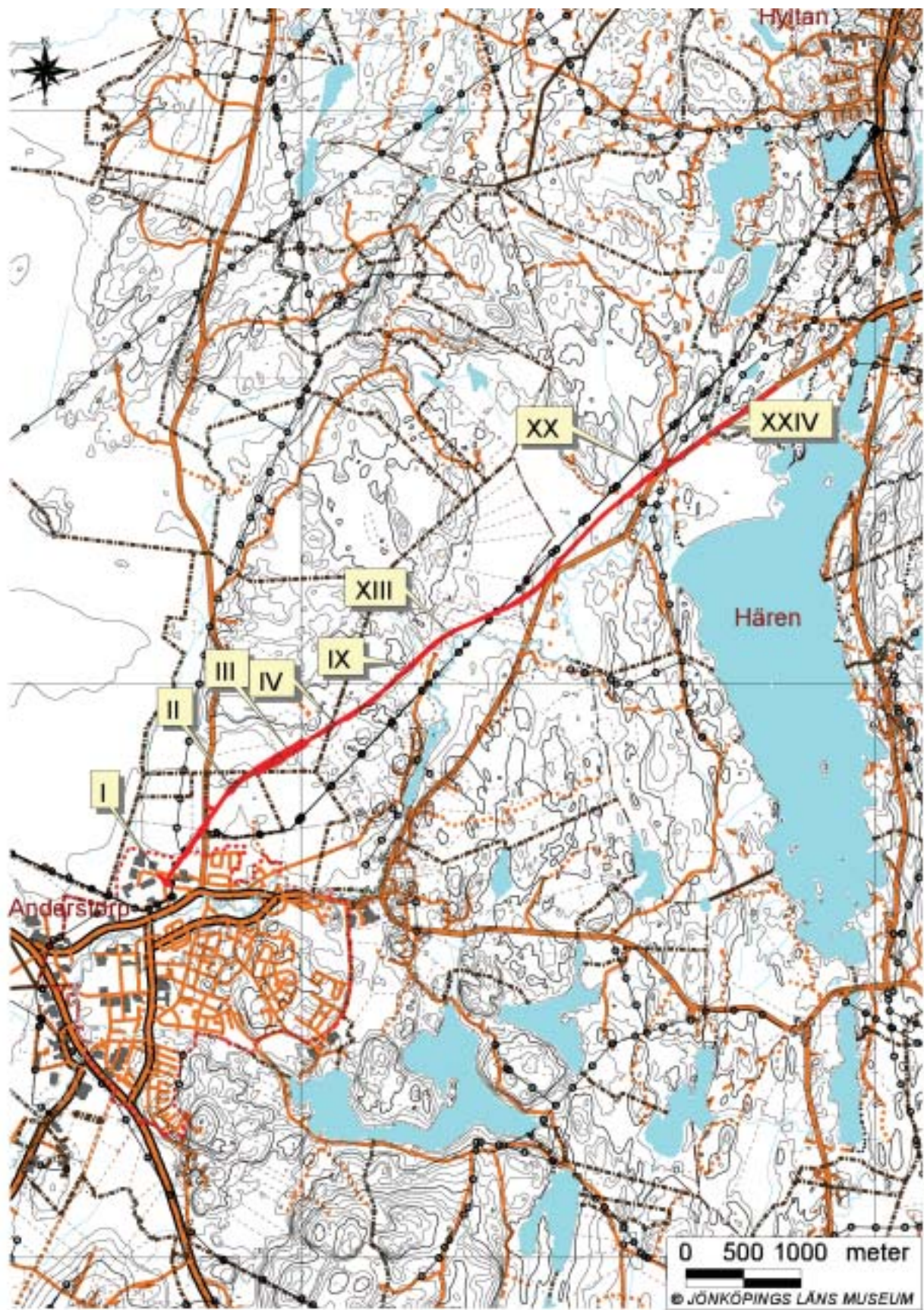
©JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2003

Innehåll

Inledning	5
Omfattning	5
Målsättning och metod	5
Landskapsbild och fornlämningsmiljö	5
Resultat	6
Område I	6
Område II	7
Område III	7
Område IV	8
Område IX	8
Område XIII	9
Område XX	10
Område XXIV	11
Fynd	12
Sammanfattning	12
Åtgärdsförslag	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Referenser	14
Tryckta källor	14
Otryckta källor	14
Arkiv	14
Kartunderlag	15

Figurer

Figur 1 Utdrag ur digitala fastighetskartan. skala 1:50 000	4
Figur 2 Karta över område I	7
Figur 3 Karta över område II	8
Figur 4 Karta över område III	9
Figur 5 Karta över inmätningar inom område IX	10
Figur 6 Karta över söschakt och provrutor inom område XIII	11
Figur 7 Karta över inmätningar inom område XX	12
Figur 8 Karta över område XXIV	13

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:50 000.

Inledning

Jönköpings läns museum har under början av oktober månad genomfört en särskild arkeologisk utredning etapp 2 inom den nya sträckningen för väg 604 mellan Anderstorp och Hyltan i Anderstorp och Gnosjö socknar. Beställare av utredningen var Vägverket Region Sydöst. Fält- och rapportansvarig var Fredrik Engman antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Omfattning

Till grund för utredningen låg en särskild arkeologisk utredning etapp 1 som genomfördes 1997 (Engman 1997). Vid denna utredning framkom 27 objekt/områden med forn- och kulturlämningar. Av dessa beslutade länsstyrelsen att åtta områden skulle bli föremål för etapp 2 utredning. Den nya vägsträckan går från Anderstorps samhälle i sydväst upp mot Hyltan i Gnosjö kommun. Den totala vägsträckan är ca 7,3 km lång.

Målsättning och metod

Vid den arkeologiska utredningen etapp 1 påträffades bland annat fossil åkermark och kolbottnar samt ett flertal lägen lämpliga för förhistoriska boplatser. Den fossila åkermarken har karterats med hjälp av totalstation. I dagsläget finns dock mycket skog varför områdena inte kunnat karteras i sin helhet utan endast de, av vägen, berörda delarna har karterats. Inom områdena med lämpliga boplatslägen har flera provrutor grävts där jorden sållats för att om möjligt påträffa boplatssindikerande fyndmaterial. I anslutning till dessa områden upptogs även sökschakt med grävmaskin för att om möjligt påträffa boplatssanläggningar.

Målsättningen med utredningen har således varit att konstatera om exploateringen berör fornlämningar som ej var synliga ovan mark samt att kartera och avgränsa redan kända fornlämningar mot exploateringsområdet.

Landskapsbild och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet omfattar delar av Anderstorp och Gnosjö socknar i Västbo härad. Området karaktäriseras av enstaka mindre höjdparter insprängda mellan sankare partier med mossmarker. Nordväst om undersökningsområdet finns Store mosse och i norra delen av utredningsområdet finns Härerydsmossen. Genom utredningsområdet rinner Härerydsån som byter till Anderstorpaån i Anderstorp. Denna å rinner från sjön Hären i öster, se figur 1. Området är beläget på en nivå mellan 160 och 175 meter över havet. Den dominerande jordarten är morän och norr om Hären finns ett område med sand och grus. Berggrunden domineras i norr av röd till rödgrå gnejser och i söder av grå ofta ådrad gnejser (SGU 1989a; 1989b).

Stenåldern är rikt representerad i närområdet i form av lösfynd och stenåldersboplatser. Anledningen till att så mycket fynd från stenåldern påträffas hör troligen samman med att de många mossarna, sjöarna och vattendragen utgjort lämpliga boplatssområden med rika näringsresurser för jakt och

vegetabilieinsamling. Stenåldersfynden har framförallt påträffats utefter vattendragen och vid sjön Hären (RAÄ 27, 36 och 138 i Gnosjö sn). Vid Hären finns ett område som kallas för *Flintesanden*. Flinta är inte naturligt förekommande i området så namnet indikerar att en boplats finns inom området. Området har även registrerats som stenålderboplats (RAÄ 264 Gnosjö socken).

Söder om Anderstorp undersöktes en boplats under början av 1990-talet (RAÄ 107 i Anderstorp sn). Boplatsen är daterad genom hasselnötsskal till omkring 7 000 f Kr och är således en av länets äldsta. Vid undersökningen tillvaratogs närmare 5 000 fynd av flinta (Pagoldh 1995).

Fynd från brons- och järnåldern finns inte registrerat inom utredningsområdet. Vid den arkeologiska utredningen etapp 1 påträffades tre områden med röjningsrösen av förhistorisk eller medeltida karaktär (RAÄ 109 och 110 i Anderstorp sn samt RAÄ 160 i Gnosjö sn). Inom ett av områdena (RAÄ 160) påträffades och ett möjligt gravröse som skulle kunna vara från brons- eller järnålder. Vid Stjärnehult har det påträffats skörbränd sten vilket indikerar en boplats (RAÄ 29), vilken i dagsläget är svårdaterad men torde vara från förhistorisk tid.

Under historisk tid har utredningsområdet framförallt utgjorts av utmark men de sankna mossarna har möjligen utnyttjats som madvallsängar. Utmarken utgjorde gårdarna och byarnas betesmark men utnyttjades även som resurs för kolning, tjärbränning och i form av täkt av ved, timmer och näver.

Under 1800-talet förändrades jordbrukssystemet och ängsmarkernas betydelse minskade när man började odla vallväxter på åkrarna. I samband med detta odlade man på många platser upp ängsmarken. Detta gällde även de sankare madängarna som dikades ut och brukades som åker (Eskeröd 1973 s 56-58). Vid etapp 1 utredningen påträffades flera sådana mossodlingar men dessa berörs ej av etapp 2 utredningen.

I samband med den tidigare utredningen påträffades även kommunikationshistoriska lämningar i form av vägar, brofundamen och en milsten, vilka dock inte berörs i detta läge.

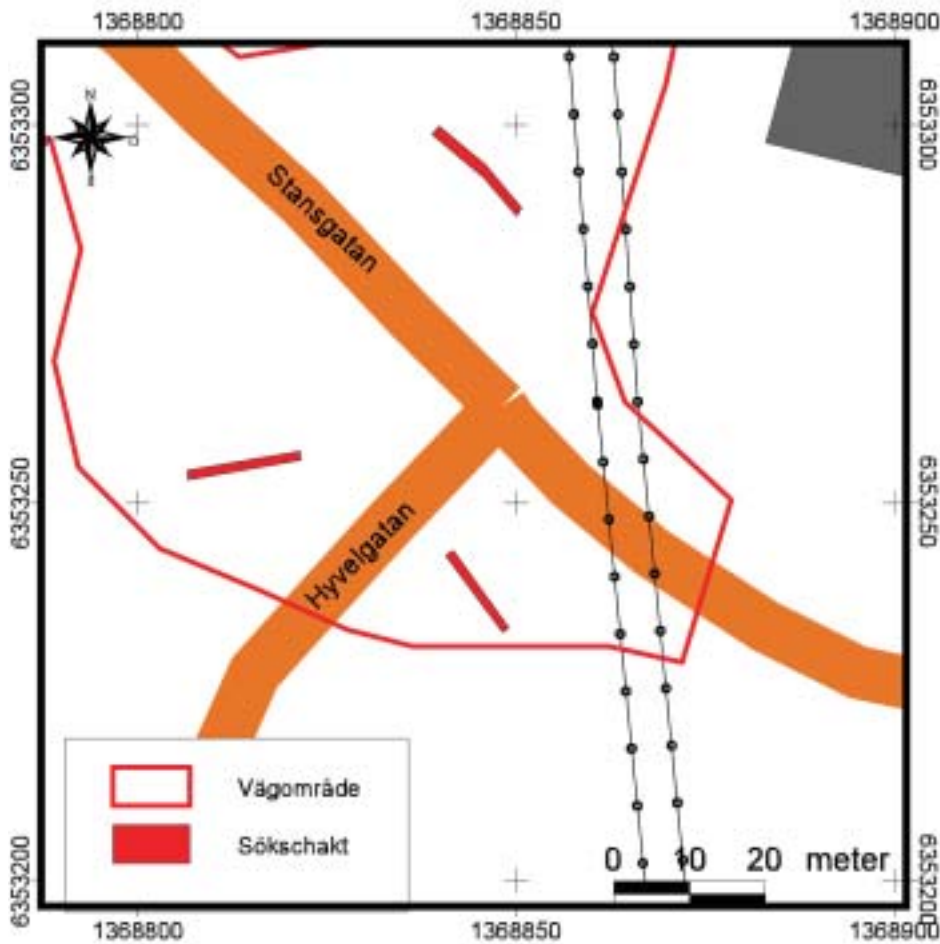
Resultat

Nedan följer en redovisning av den utförda särskilda arkeologiska utredningen etapp 2. Efter varje områdesbeskrivning följer läns museets åtgärdsförslag och det bör påpekas att det är länsstyrelsen som fattar beslut om vidare åtgärder och i så fall vilka som bör genomföras.

Område I

Området är beläget i Norra industriområdet i Anderstorp, vid korsningen av Stansgatan och Hyvelgatan. Området är beläget omkring 160 meter över havet och består av fin sand. Tidigare undersökningar har visat att Bolmens äldre strandlinje legat omkring 160 m över havet (Gustafsson 2003) varför området bedömdes som intressant. Vid utredningen upptogs tre sökschakt inom området utan att något av arkeologiskt intresse påträffades.

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd

Figur 2. Karta över område I med sökschakt markerade.

Område II

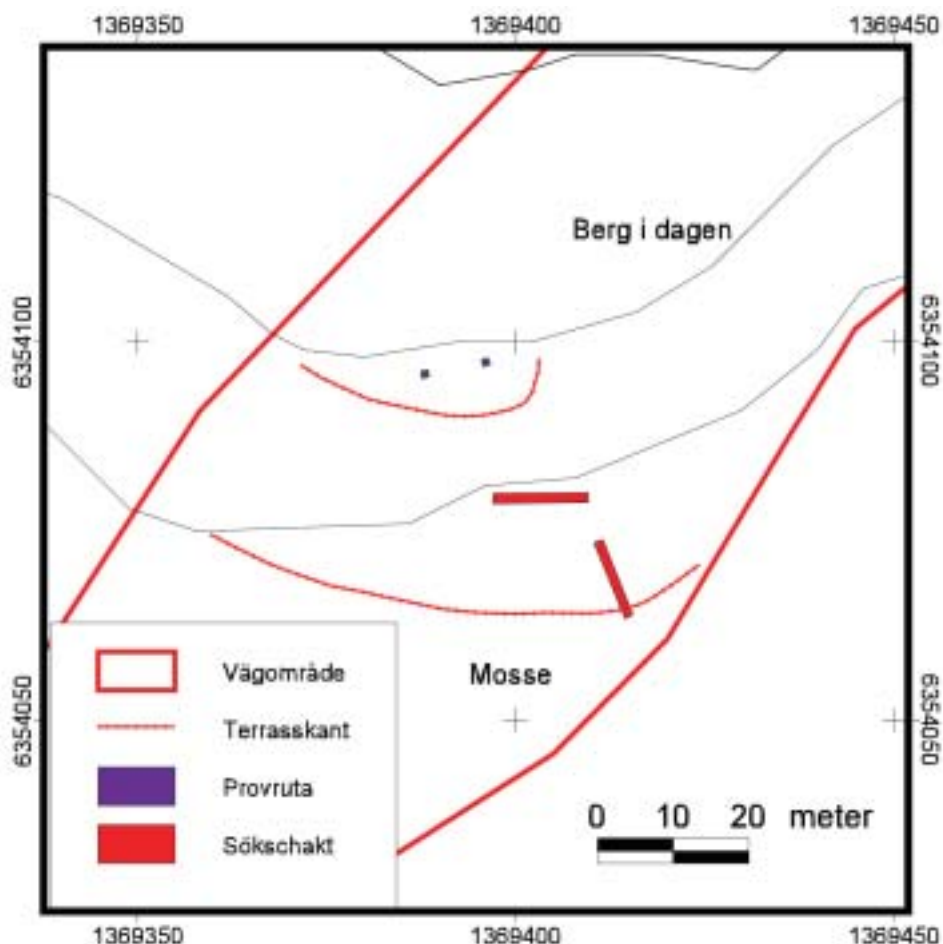
Område II utgör sydslutningen av en mindre höjd omgiven av sankmarker. Slutningen är delvis terrasserad och bildar mindre plana ytor vilka skulle varit lämpliga boplatzlägen. Inom området upptogs två sökschakt varav ett drogs genom den sydligaste terrasskanten för att se om terrasskanten var naturlig eller uppkommit genom odling. Inom området upptogs även två provrutor. Resultatet av utredningen blev att det inom området inte finns någon boplatz och att terrasskanterna är naturliga.

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd

Område III

Område III utgörs i söder av ett skogsområde med enstaka partier med berg i dagen. I norr finns en mindre höjd omgiven av sankmark som i dagsläget är kalhuggen. Inom skogspartiet noterades att det finns kolbottnar och på den mindre höjden hade även ett röjningsröse påträffats (RAÄ 109 Anderstorp sn). Röjningsröseområdet utgör troligen en fortsättning på röjningsröseområdet som omger torplämningen Fällan, belägen ca 120 m nordväst om aktuellt område (Engman 1997 s 7). Vid utredningen karterades kolbottnarna med tillhörande kolarkojgrunder samt röjningsrösen. Vid karteringen påträffades ytterligare ett röjningsröse av äldre karaktär.

Figur 3. Karta över område II med sökschakt och provrutor markerade

Åtgärdsförslag: Endast en mindre del av vad som bedömts som röjningsröseområde berörs och inget av röjningsrösena berörs av den kommande vägsträckningen varför undersökning av den fossila åkermarken inte är aktuell. De tre kolbottnarna berörs av vägsträckningen och dessa bör bli föremål för en arkeologisk förundersökning för att sätta in dem i ett större sammanhang. Tillhör de kolning för masugnen i Häreryd (RAÄ 25 i Gnosjö sn) eller tillhör de en äldre fas?

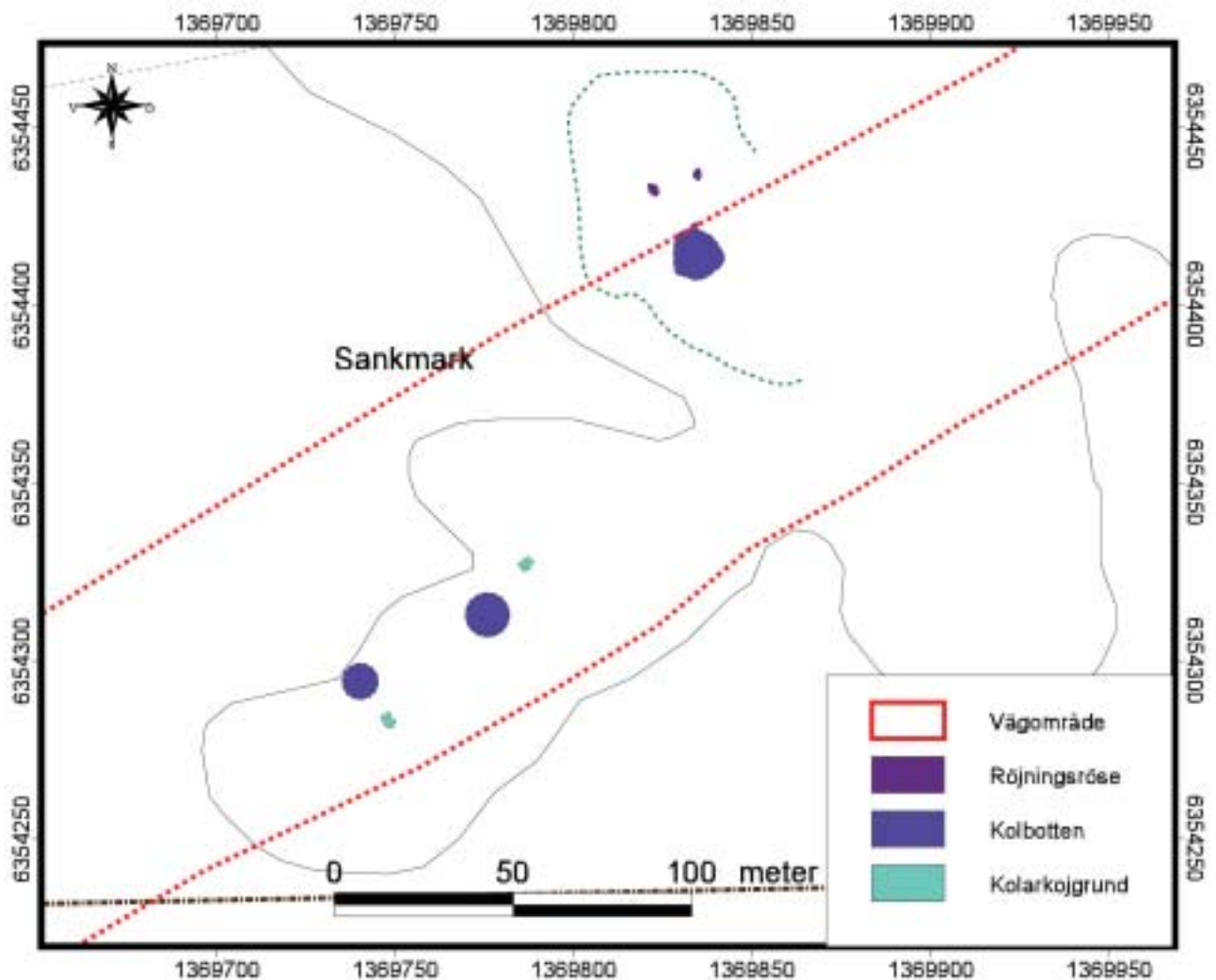
Område IV

Område IV utgörs av en modern gränssten mellan fastigheterna Älgarem 1:7 och Fifflyrd 1:13. Stenen har inte bedömts som fornlämning då den ligger i befintlig gräns och vidare utredning av denna genomfördes därför inte.

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd

Område IX

På fastigheten Fifflyrd 1:2 påträffades ett röjningsröseområde som bedömdes som fast fornlämning (RAÄ 110 Anderstorp sn). Röjningsröseområdet är ca 200x50 m stort (N-S) och är beläget på östslutningen av en moränhöjd. I söder ned mot vägområdet finns en naturlig terrassering där två röjningsrösen återfanns. Vid utredningen karterades den södra delen för att se om röjningsröseområdet berörs av den kommande exploateringen. I samband med denna

Figur 4. Karta över område III med kolbottnar, kolarkojgrunder och röjningsrösen markerade. Avgränsning av röjningsröseområdet åt öster saknas. Området övergår utan en tydlig gräns i sankare mark.

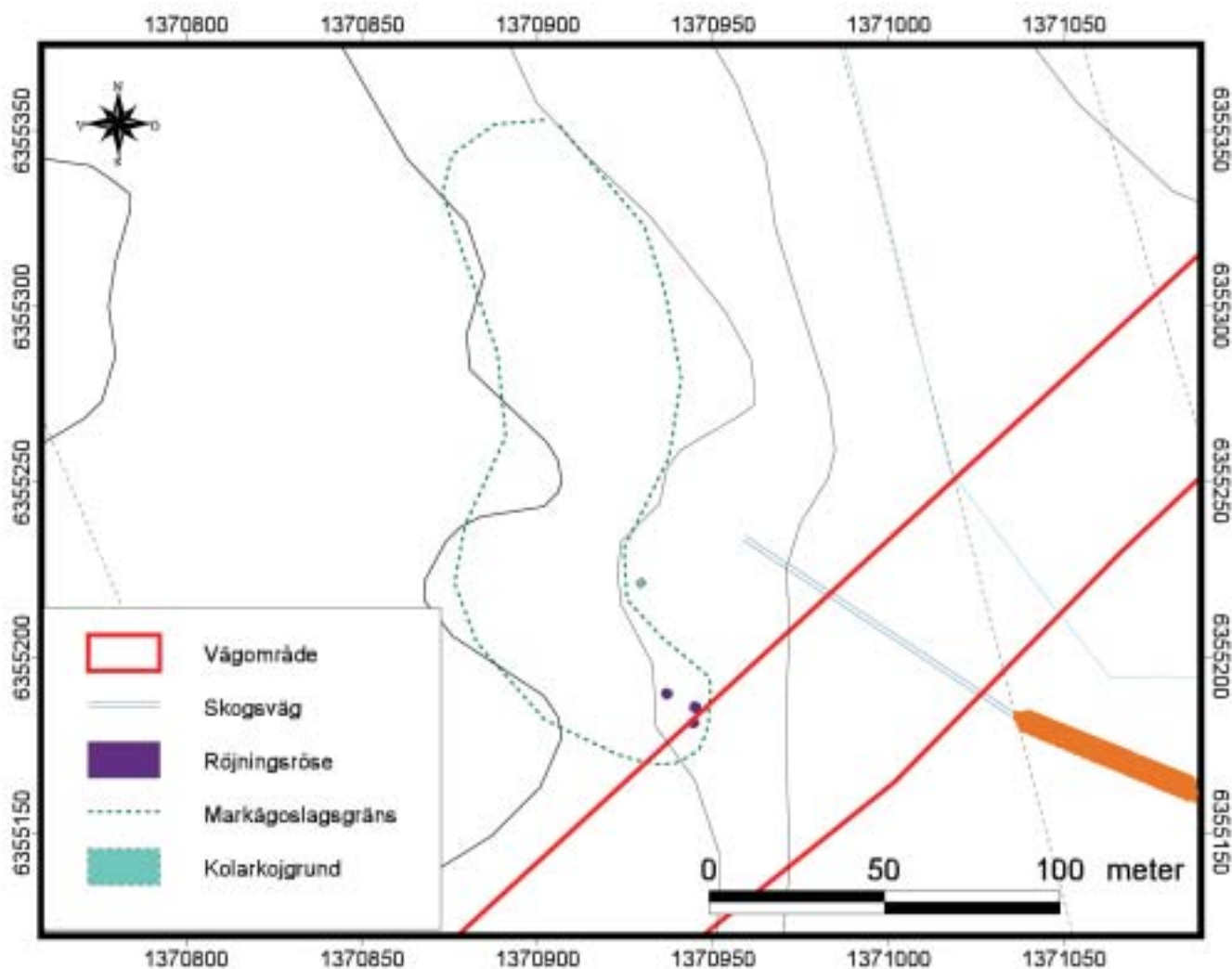
kartering mättes ytterligare ett röjningsröse och en grund till en koja in. Åt norr blev skogen tätare varför detta område inte kunde karteras.

Åtgärdsförslag: Endast en mindre del av röjningsröseområdet berörs varför en mindre justering av vägen inom detta parti skulle medföra att området kan bevaras intakt. Röjningsröseområdet bör tydligt markeras, innan vägarbetet påbörjas, inom detta parti för att undvika att skador på området sker vid släntning etc.

Område XIII

Området utgörs i öster av en mindre höjdsträckning, delvis omgiven av sankmarker, se figur 6. Längre västerut stiger terrängen och övergår i vägsträckningen till en plan yta som borde lämpat sig som boplatsläge. Söder om vägsträckningen har en backstuga, Olivsdal (RAÄ 58 i Anderstorp sn) varit belägen under historisk tid. Denna berörs dock inte av utredningen. Vid utredningen upptogs två provrutor och två sökschakt inom den lilla höjden väster om Härerydsån och två provrutor och tre sökschakt inom den plana ytan i väster. Vid dessa grävningar påträffades inget av intresse.

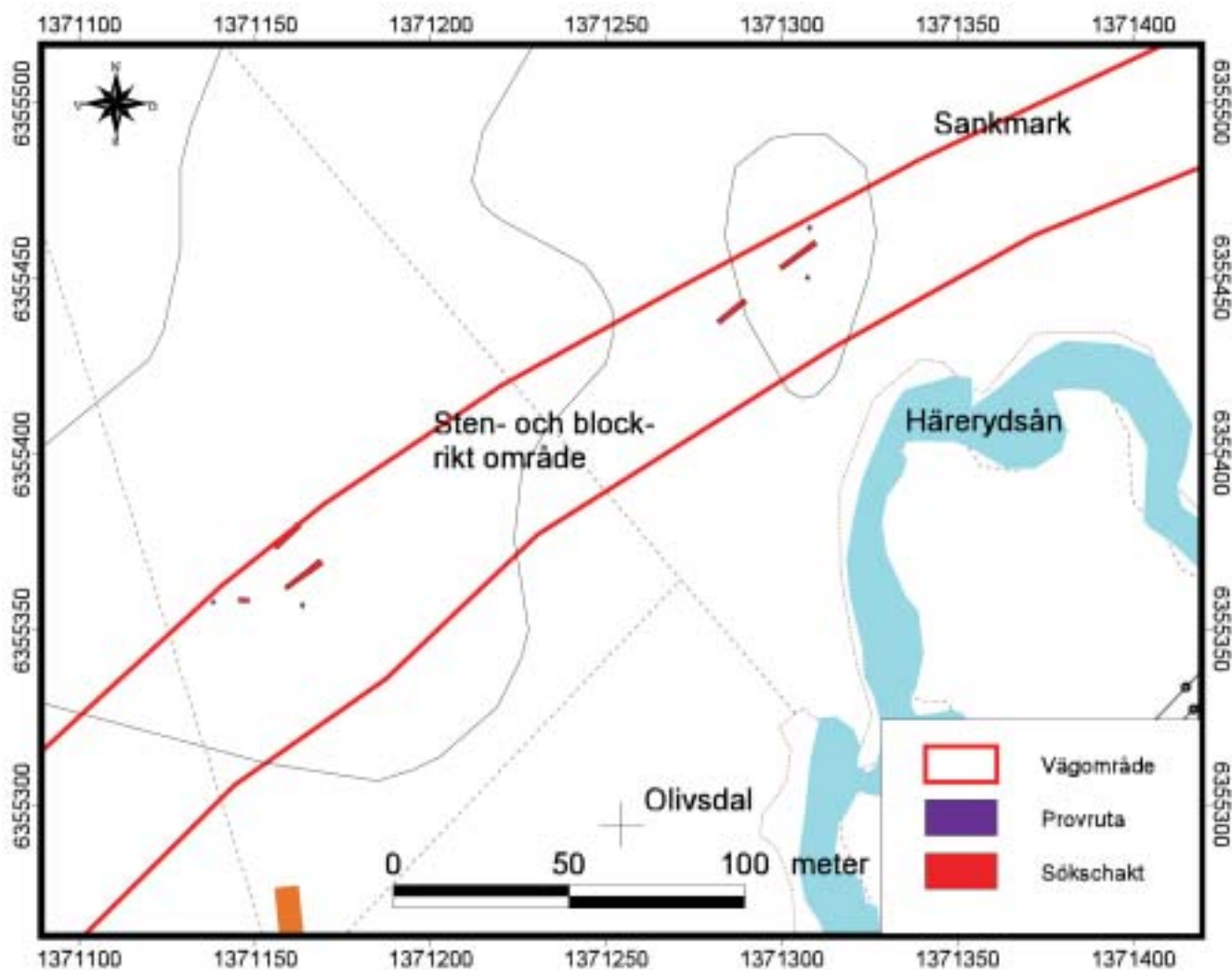
Åtgärdsförslag: Inom nu berört område behövs inga vidare åtgärder. Om en boplatz funnits inom området skall den nog sökas närmare än.

Figur 5. Karta över inmätningar inom område IX (RAÄ 110 Anderstorp sn).

Område XX

Området utgörs av fossil åkermark från äldre och yngre tid, varav delar bedömdes som möjligt boplatssläge. Området med fossil åkermark är ca 570x40-280 m stort (RAÄ 160:2 i Gnosjö sn). Av detta område bedömdes dess nordöstra del vara av äldre karaktär och inom detta område påträffades även en möjlig grav (RAÄ 160:1 i Gnosjö sn). Av området bedömdes dess södra del ned mot sankmarkerna kring Häterydsån vara intressanta ur boplatssynpunkt. Dessa områden berörs dock inte av den kommande exploateringen. Vid utredningen karterades området med äldre röjningsrösen som kan beröras av den kommande exploateringen. Området var skogbeklätt varför röjningsrösen endast mätts in med en punkt och storleken stegades, därav deras perfekt runda form på kartan, figur 7. Vid utredningen karterades totalt tretton röjningsrösen, tre terrasskanter och tre stensträngar. Röjningsrösen var mellan 2 och 5 m i diameter och 0,2-0,5 m höga. Terrasskanterna var 0,1-0,3 m höga, varav den sydöstligaste avgränsar en yngre åker, troligen brukad med plog. Stensträngarna är 8,7, 14 respektive 38,5 m långa och mellan 1,5 och 3,5 m br. Höjden varierar mellan 0,1 och 0,4 m höga. Två av stensträngarna ligger parallellt och bildar eventuellt en fägata.

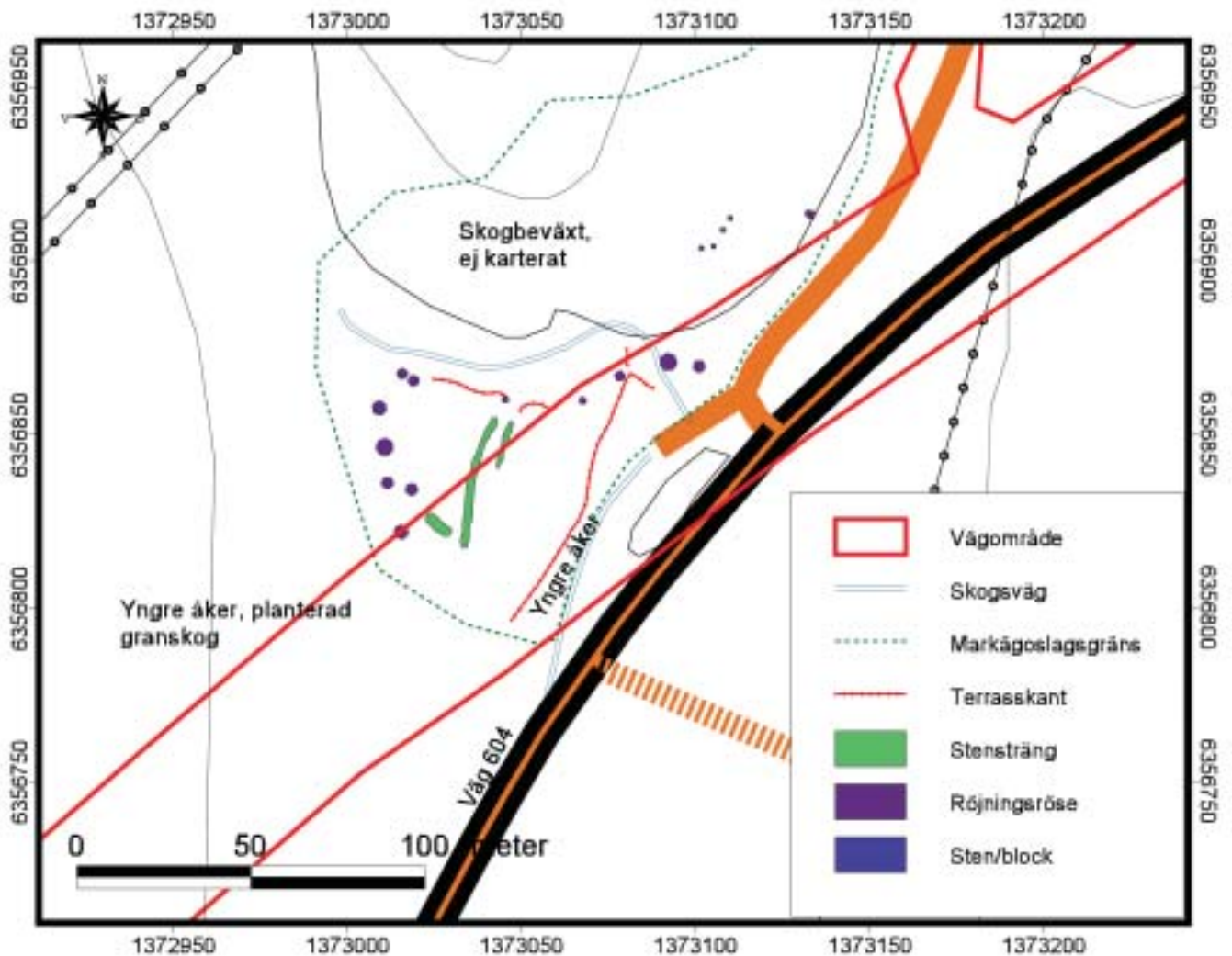
Figur 6. Karta över sökschakt och provrutor inom område XIII.

Åtgärdsförslag: Stora delar av den fossila åkermarken berörs av den kommande exploateringen varför en arkeologisk förundersökning bör genomföras.

Område XXIV

Området bedömdes som ett lämpligt boplatsläge vid etapp 1-utredningen. Väster och söder om området rinner ett mindre vattendrag, Getabäcken, som omges av ett mindre sankområde. Vattendraget rinner ut i sjön Hären där ett flertal fynd och boplatser från stenålder registrerats. I området har torpet Moen (RAÄ 62 i Gnosjö sn) varit beläget. Några spår efter detta kunde inte iakttas vid utredningarna. Vid utredningen grävdes två sökschakt och fyra provrutor för att om möjligt påträffa boplatsspår eller spår av torpet. I provrutorna framkom sentida material som masugnsslagg, porslin, järn och tegel. Masugnsslaggen kommer troligen från Häreryds masugn och har troligen använts som vägfyllnad (jämför med RAÄ 162:2).

Åtgärdsförslag: Ingen åtgärd

Figur 7. Karta över inmätningar inom område XX (RAÅ 160 i Gnosjö sn).

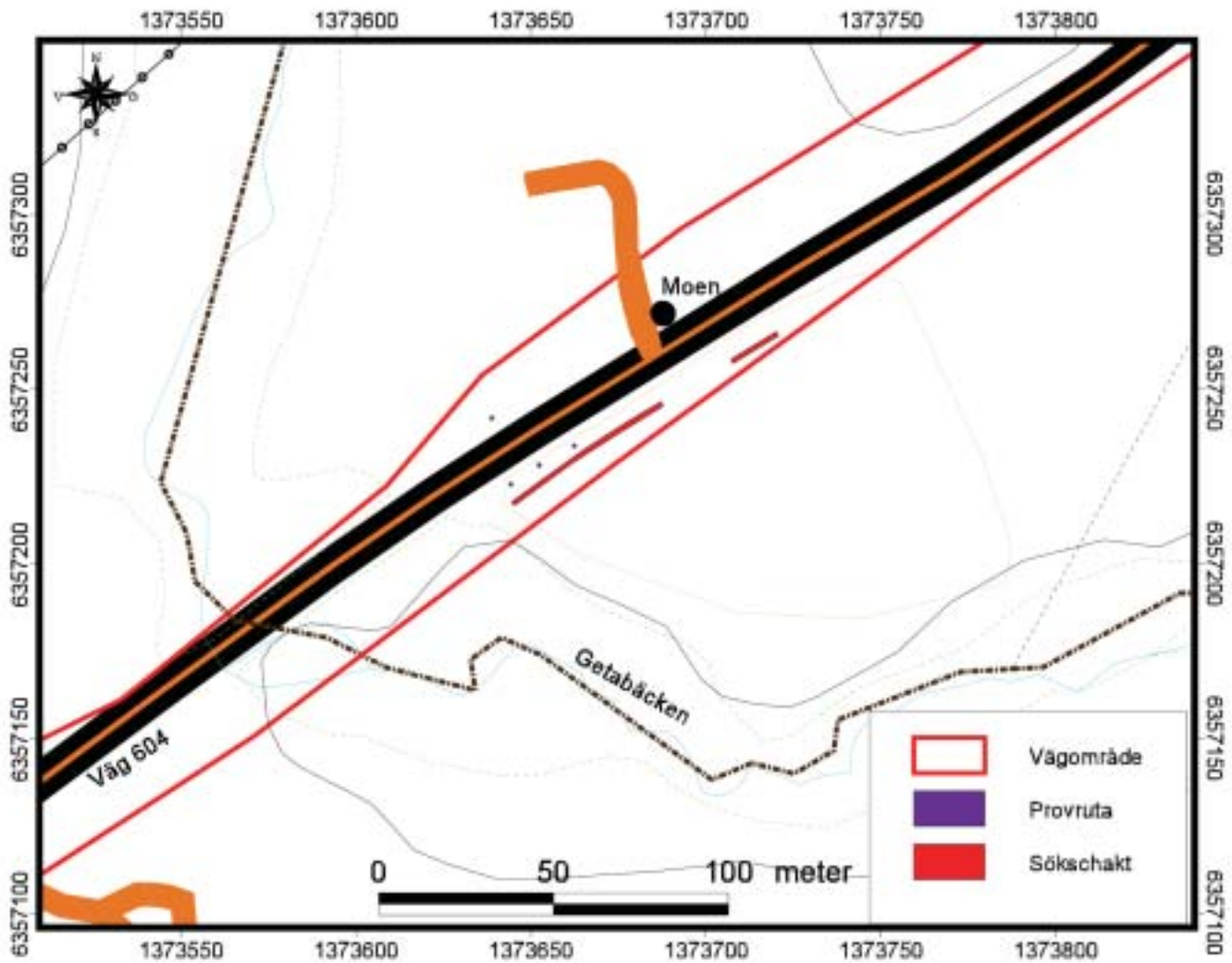
Fynd

Fynd påträffades endast inom område XXIV och bestod av sentida material som masugnsslagg, porslin, järn och tegel. Av detta tillvaratogs inget fyndmaterial.

Sammanfattning

Jönköpings läns museum har under början av oktober månad genomfört en särskild arkeologisk utredning etapp 2 inom ny sträckning för väg 604 mellan Anderstorp och Hyltan i Anderstorp och Gnosjö socknar. Beställare av utredningen var Vägverket Region Sydöst. Fält- och rapportansvarig var Fredrik Engman antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Vid den arkeologiska utredningen etapp 1 som genomfördes under 1997 påträffades ett flertal platser lämpliga som boplatslägen, fossil åkermark, kolbottnar och en gränssten. Länsstyrelsen beslutade att en vidare utredning skulle genomföras på åtta av dessa platser. Inom boplatslägena genomfördes sökschaktsgrävningar och provrutsgrävningar utan resultat. Inom tre områden (III, IX och XX) berörs fossil åkermark. Den fossila åkermarken inom område III behöver inte undersökas vidare däremot föreslår länsmuseet en arkeologisk förundersökning av kolbottnarna i anslutning till detta område. Länsmuseet

föreslår en justering av vägsträckningen i anslutning till område IX så att fornlämningen kan bevaras. Inom område XX föreslås att en arkeologisk förundersökning genomförs.

Figur 8. Karta över område XXIV med provrutor och sökschakt.

Åtgärdsförslag

Länsmuseet anser att fornlämningar inom område III, IX och XX kommer att beröras av den nu planerade exploateringen. Inom område III föreslås att en arkeologisk förundersökning genomförs på de kolningslämningar som finns inom området. Område IX berörs endast delvis av exploateringen och en mindre justering av exploateringsområdet gör att detta område med fast fornlämning kan bevaras intakt. Det är viktigt att området klart markeras så att området inte skadas vid slantning eller dylikt. Område XX består av fossil åkermark av yngre och äldre karaktär som båda kommer att beröras av exploateringen. Länsmuseet föreslår att en arkeologisk förundersökning genomförs inom området med äldre typ av åkermark. Se även beskrivningar över respektive område.

Länsstyrelsen beslutar om ytterligare åtgärder.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-453-01
Jönköpings läns museums dnr:	89/01
Beställare:	Vägverket Region Sydöst
Fält- och rapportansvarig:	Fredrik Engman
Fältpersonal:	Samuel Björklund, Jan Borg och Fredrik Engman
Fältarbetstid:	03-10-02–03-10-07
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Gislaved och Gnosjö kommuner
Socken:	Anderstorp och Gnosjö socknar
Församling:	Anderstorp och Gnosjö församlingar
Fastighetsbeteckning:	Fifflaryd 1:14 mfl
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad Anderstorp 6D 0h, Tokarp 6D 0e och Gaksås 6D1e
Koordinater:	Områdets S koordinat: x 6354238 y 1368815 Områdets N koordinat x 6357600 y 1374141 Område III S koordinat x 6354280 y 1369745 Område IX S koordinat x 6355171 y 1370941 Område XX S koordingat 6356789 y 1374055
Undersökningsyta:	Ca 68 000 m ²
Fornlämningsnummer:	RAÄ 109 och 110 i Anderstorp sn, RAÄ 62, och 160 i Gnosjö sn
Fornlämningstyp och tidsperiod:	Fossil åkermark; förhistorisk tid/medeltid, kolbottnar; historisk tid
Tidigare undersökningar:	Engman 1997
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.	

Referenser

Tryckta källor

- Engman, F. 1997. *Arkeologisk utredning etapp 1. Väg 604 Anderstorp - Hyltan. Anderstorps socken, Gislaveds kommun och Gnosjö socken i Gnosjö kommun*. Jönköpings läns museum arkeologisk rapport 1997:23. Jönköping
- Eskeröd, A. 1973. *Jordbruk under 5 000 år, redskapen och maskinerna*. Borås.
- Pagoldh, M. 1995. *Arkeologisk delundersökning av en ca 9 000 år gammal stenåldersboplats i Anderstorp, Småland*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1995:15. Jönköping.

Otryckta källor

- Gustafsson, J. 2003. Muntlig uppgift om stenåldersboplatsundersökningarna i Reftele.

Arkiv

- Jönköpings läns museum arkiv. Jönköping.

Kartunderlag

SGU 1989a. *Berggrunden i Jönköpings län*. Sveriges Geologiska undersökning.

Rapp o meddelanden nr 50, SGU Ser Ah nr 11 Specialkarta. Skala 1:250 000.

SGU 1989b. *Karta över känslighet för infiltration av föroreningar i Jönköpings län*. Sveriges Geologiska undersökning. SGU Ser Ah nr 11, Specialkarta.

Skala 1:250 000.